

УДК 336.7

**НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ:
ОГЛЯД СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ І ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ**

***В.Ю. Дудченко**, канд. екон. наук, доц.,
доцент кафедри міжнародної економіки,
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Сумського державного університету,
вул. Петропавлівська, 57, м. Суми, 40000, Україна*

У статті розглянуто сучасні особливості застосування центральним банком інструментів монетарної політики щодо регулювання грошово-кредитного ринку в періоді економічної нестабільності. Визначено основні заходи реформування монетарної політики центрального банку. Здійснено аналіз діяльності Національного банку України.

***Ключові слова:** банківська система, фінансова система, інфляція, грошово-кредитна політика, центральний банк, доларизація, валютний курс, таргетування інфляції.*

DOI: 10.21272/1817-9215.2017.4-01

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах загострення кризових явищ в економіці України зростає роль Національного банку в контексті ефективного застосування інструментів грошово-кредитної (монетарної) політики для подолання диспропорцій в економічному розвитку.

Пріоритетна середньострокова ціль Національного банку України – цінова стабільність. В «Основних засадах грошово-кредитної політики на 2018 рік тв середньострокову перспективу» було визначено траєкторію поступового зниження інфляції до рівня середньострокової цілі, а саме: 5%. [3] Високий рівень доларизації економіки, недовіра суспільства до заходів монетарної політики центрального банку країни, зростаючі інфляційні очікування домогосподарств та підприємств, деструктивний розвиток Національного банку України, заполітизованість його системи управління стали факторами, що спричинили невиконання визначених кількісних цілей з інфляції та необхідність коригування напрямів розвитку Національного банку України в короткостроковій та середньостроковій перспективі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ І ДОСЛІДЖЕНЬ

Теоретичні та практичні аспекти діяльності Національного банку України, використання інструментів грошово-кредитної (монетарної) політики є актуальними темами дослідження вітчизняних науковців. Зокрема, регуляторна діяльність Національного банку України для забезпечення фінансової стабільності розглянута в науковій праці Погореленко Н.П., Пилипчук Д.С. [5]. Огляд основних тенденцій і перспектив розвитку банківського сектору України представлений в роботі Черничко С.Ф. Черничко С.С., Пелехач І.І. [7] Функцій центральних банків та особливості їх реалізації в сучасних умовах досліджені в науковій праці Щеглюк М.С. та Довгань Є.І. [8] Дослідженню впливу процентної ставки на економічні процеси присвячена робота Заболотної Н.Г. [2]

МЕТА СТАТТІ

Дослідження стану, обґрунтування основних тенденцій та перспектив розвитку Національного банку України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основна стратегія грошово-кредитної політики Національного банку України полягає в досягненні цінової стабільності за рахунок дотримання кількісних цілей щодо інфляції. [3] В умовах внутрішньої політичної та економічної кризи зростає роль центрального банку як гаранта фінансової стабільності. В сучасних умовах актуалізується питання утримання низької і стабільної інфляції як інструмента забезпечення функціонування національної економіки.

До основних факторів макроекономічного середовища, що негативно впливають на проведення грошово-кредитної (монетарної) політики відносяться:

- збільшення рівня доларизації національної економіки – хеджування суб'єктами валютного ринку ризиків знецінення національної валюти;
- високі інфляційні очікування з боку домогосподарств і підприємств;
- вразливість національної економіки до внутрішніх та зовнішніх шоків.

На схемі представлені узагальнені цілі та напрями розвитку Національного банку України.

Рисунок 1 - Схематичне узагальнення цілей та напрямів розвитку Національного банку України.

До факторів інституційного порядку, що покликані забезпечити середовище низької та стабільної інфляції у середньостроковій перспективі, відноситься підвищення прозорості та комунікативної активності. Головним чинником стабілізації інфляційних очікувань, в першу чергу, домогосподарств та підприємств є прозорість грошово-кредитної (монетарної) політики центрального банку, інформованість громадськості про вжиті заходи монетарної політики для досягнення поставлених інфляційних цілей.

На сьогодні, інформаційна прозорість Національного банку України забезпечується: опублікуванням щоквартального інфляційного звіту, з інформацією про поточний стан національної економіки, макроекономічний прогноз та оцінку впливу ризиків на грошово-кредитну політику; прес-конференцій, прес-релізів, аналітичних семінарів, конференцій та ін.

Фінансова та операційна незалежність – як фактори стабілізації інфляції, передбачають:

- посилення прозорості діяльності Національного банку України;
- підвищення підзвітності громадськості та Раді Національного банку;

- відсутність тиску з боку Уряду на використання інструментів грошово-кредитної політики;
- координація роботи з Урядом, направлена на ведення збалансованої бюджетної політики.

Впровадження процесного управління, як фактор інституційного порядку, передбачає реалізацію взаємодії внутрішніх процесів (орієнтованих на персонал) та зовнішніх процесів (орієнтованих на клієнтів) в управлінні досліджуваним об'єктом.

Внутрішні або «персональні» процеси передбачають зростання ролі персоналу в прийнятті рішень, збільшення самостійності середньої ланки, наявність одного відповідального за процес.

Зовнішні або «клієнтські» процеси направлені на реалізацію стратегії клієнтоорієнтованого банку і передбачають наявність зворотного зв'язку та створення продукту, що є цінним для клієнта.

У сукупності процесне управління має забезпечити стандартизацію процесів, підвищення їх ефективності, взаємодію, скорочення витрат, раціоналізацію використання ресурсів, обмін досвідом. [6]

На сьогодні, відновлення міжнародних резервів є ключовим завданням Національного банку України для побудови захисного механізму для фінансово-бюджетної системи держави, яка чутлива до впливу зовнішніх та внутрішніх шоків.

Наведена на рисунку 2 динаміка змін у структурі міжнародних резервів Національного банку України демонструє суттєве зменшення абсолютної величини міжнародних резервів у 2014 році, тенденцію до нарощення протягом 2015-2018 рр. та змінність частки складових резервів протягом досліджуваного періоду: зростання частки СПЗ, монетарного золота, цінних паперів.

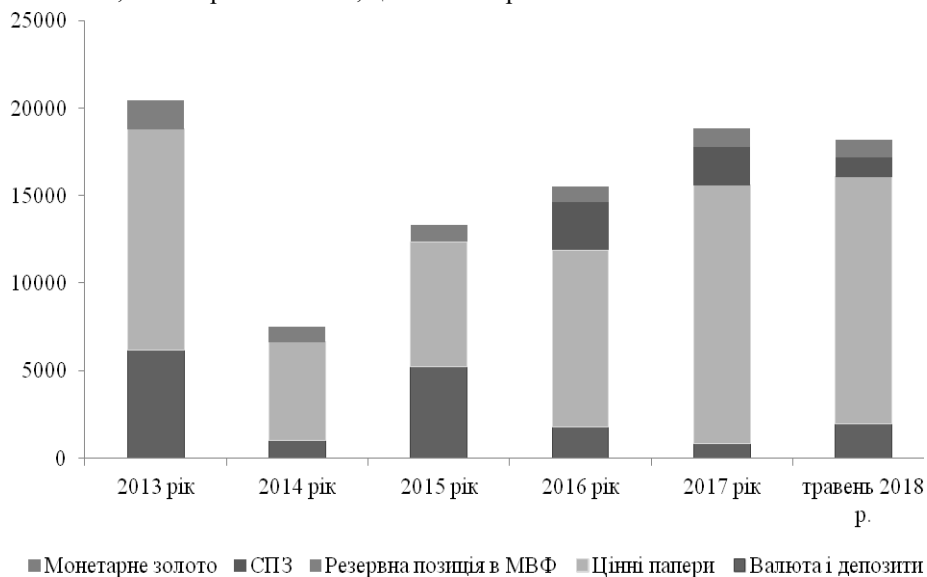

Рисунок 2 - Динаміка змін у структурі міжнародних резервів Національного банку України, млн. дол. *

*Джерело: складено автором за даними НБУ (<https://bank.gov.ua>)

Вичерпання наявних резервів відбулося у 2014 році з метою підтримання курсу національної валюти. Подальшому нарощенню зазначеної величини сприяли наступні фактори: фінансування міжнародних фінансових організацій, сприятлива кон'юнктура на світових товарних ринках.

На сьогодні основним напрямом розвитку діяльності Національного банку України в контексті управління міжнародними резервами є збалансування складових

з позиції дотримання вимог ліквідності та ризиковості.

Інструментом прямого впливу на поведінку суб'єктів економічної системи, що активно використовувався Національним банком як в періоди кризи, так і в періоди економічного зростання є процентна ставка. Зазначений інструмент використовують центральні банки країн світу у короткостроковому періоді з метою впливу на рівень заощаджень та інвестицій, рівень інфляції. Досвід зарубіжних країн доводить ефективність зниження облікової ставки у кризовий період з метою активізації реального та фінансового сектору економіки. Діючі процентні ставки центральних банків провідних зарубіжних країн наведені на рисунку 3. Зазначимо, що впровадження центральними банками від'ємних відсоткових ставок (наприклад, Банк Японії) направлено на створення додаткових стимулів для збільшення попиту та забезпечення цінової стабільності.

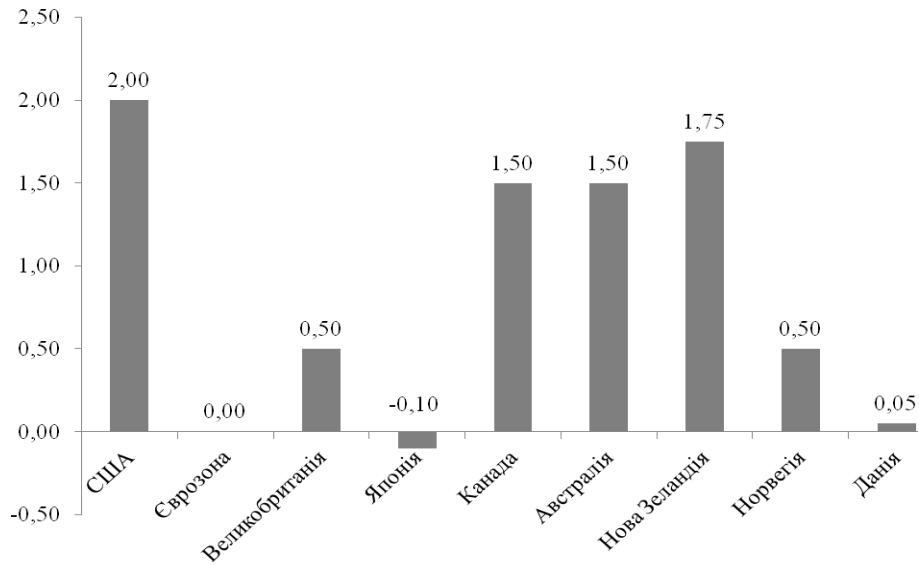

Рисунок 3 - Показники основних відсоткових ставок центральних банків провідних країн світу*

*Джерело: складено автором за даними НБУ (<https://bank.gov.ua>)

Коригування процентної ставки Національним банком України відбувається і в кризовий, і у посткризовий період та направлено на зменшення інфляційного тиску та подолання наслідків девальвації національної валюти по відношенню до провідних валют світу.

На рисунку 4 наведено графік зміни облікової ставки Національного банку України. Зниження облікової ставки після кризового 2015 року було спричинено змінами в монетарній політиці центрального банку країни та переходом до інфляційного таргетування. Показовим фактором несприятливих макроекономічних тенденцій є зростання облікової ставки в сучасному періоді. Жорстка монетарна політика впроваджується Національним банком України з причин необхідності нівелювання ризиків та стримання інфляції. Фактори, що сприяють зростанню інфляції:

- зростання внутрішнього споживчого попиту;
- трудова зовнішня міграція;
- ризик неотримання чергового траншу МВФ.

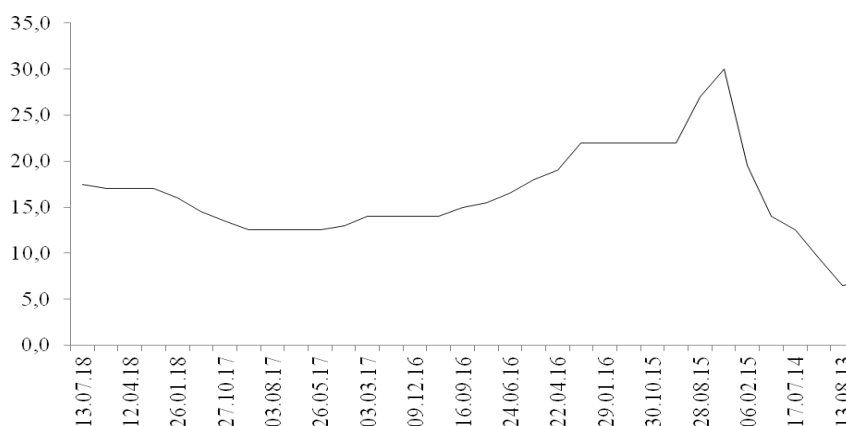

Рисунок 4 - Динаміка облікової ставки НБУ, %*

*Джерело: складено автором за даними НБУ (<https://bank.gov.ua>)

У короткостроковому періоді посиляться вплив проінфляційних чинників: підвищення цін і тарифів, здороження житлово-комунальних послуг. Жорстка монетарна політика Національного банку має забезпечити зниження інфляції за рахунок збільшення облікової ставки. Інструменти монетарної політики мають компенсувати тиск наступних негативних факторів:

- зростання внутрішнього попиту за рахунок підвищення заробітної плати та зростання величини переказів від трудових мігрантів;
- зменшення попиту на боргові цінні папери з боку іноземних інвесторів;
- зростання інфляційних очікувань домогосподарств та підприємств.

Важливим перспективним напрямом розвитку Національного банку України є нарощення міжнародних резервів. Для забезпечення макрофінансової стабільності та економічного зростання у довгостроковій перспективі необхідний доступ до фінансових ресурсів міжнародних фінансових організацій, в першу чергу МВФ, що дозволить залучати боргові ресурси на міжнародних ринках капіталу за прийнятними умовами.

На сьогодні стан державного боргу характеризується незадовільними показниками і тенденціями нарощення (рис.). Пікові виплати за зовнішнім державним боргом припадають на 2019 та 2020 рр.

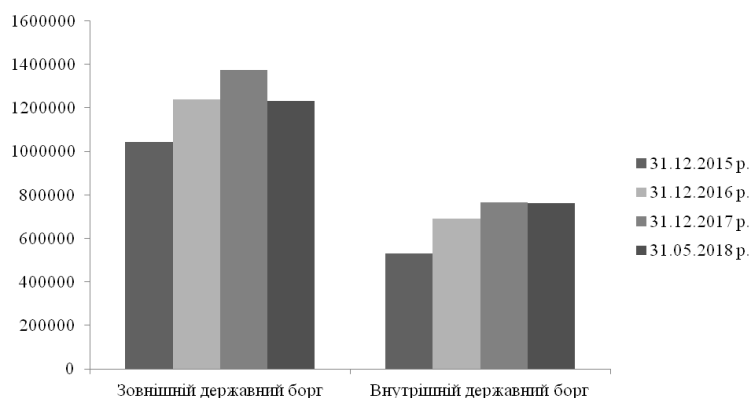

Рисунок 5 - Динаміка абсолютних показників стану державного боргу в Україні, млн. грн.

*Джерело: складено автором за даними НБУ (<https://bank.gov.ua>)

Отримання кредитів від МВФ, ЄБРР та Світового банку дозволить збільшити міжнародні резерви Національного банку. Призупинення співпраці за програмами МВФ актуалізує ризик макрофінансової нестабільності, загострює проблему фінансування бюджетних витрат.

Актуальними також залишаються такі ризики:

- подальший вплив капіталу з країн, що розвиваються, унаслідок швидшого переходу центральними банками розвинутих країн до більш жорсткої монетарної політики;
- спад у глобальній економіці через ескалацію широкомасштабних торговельних війн;
- збереження високих темпів трудової міграції. [6]

Важливим напрямом діяльності Національного банку України є врівноваження валютного ринку, стан якого знаходиться під постійним впливом сукупних негативних чинників: політична криза, соціально-економічні фактори.

Основними напрямками стабілізації механізму функціонування валютного ринку України Богацька Н.М. вважає наступні:

- 1) оптимізація процедури валютних інтервенцій НБУ з метою підвищення прозорості операцій центрального банку на валютному ринку;
- 2) покращення комунікативної політики з метою зменшення спекулятивних тенденцій;
- 3) посилення резервних вимог до банків з метою зниження надмірної ліквідності банківської системи. [1]

До основних шляхів підвищення ефективності функціонування валютного ринку відносяться:

- зменшення рівня доларизації української економіки через підвищення привабливості гривневих активів;
- удосконалення правил роботи учасників ринку та дотримання чітких принципів і процедур;
- вдосконалення структури внутрішнього ринку з урахуванням міжнародної практики та запровадження нових видів міжнародних розрахунків;
- забезпечення стабільності нормативної бази НБУ;
- посилення роботи з моніторингу валютних ризиків, удосконалення механізмів контролю та протидії спекуляціям, застосування процедур для попередження валютних ризиків та недопущення формування інших дисбалансів, пов'язаних із здійсненням операцій капітального характеру в іноземній валюті;
- стимулювання експорту та забезпечення рівноваги платіжного балансу;
- оптимізація механізмів взаємозв'язку між попитом на національну та іноземну валюту, яка має передбачати спрямування гривневих потоків насамперед у реальний сектор економіки, вагомими важелями чого мають бути інструменти фінансової політики. [1]

ВИСНОВКИ

За результатами теоретичного дослідження можна зробити наступні висновки щодо поточного стану та подальшого розвитку Національного банку України:

В сучасних умовах актуалізується питання утримання низької і стабільної інфляції як інструмента забезпечення функціонування національної економіки. До факторів інституційного порядку, що покликані забезпечити середовище низької та стабільної інфляції у середньостроковій перспективі, відносяться: підвищення прозорості та комунікативної активності, впровадження процесного управління, забезпечення фінансової та операційної незалежності. До факторів функціонального порядку із забезпечення середовища низької та стабільної інфляції відносяться: коригування процентної ставки, операції на ринку ОВДП, режим плаваючого обмінного курсу.

Коригування процентної ставки Національним банком України відбувається і в

кризовий, і у посткризовий період та направлено на зменшення інфляційного тиску та подолання наслідків девальвації національної валюти по відношенню до провідних валют світу. В умовах сучасної економічної кризи процентна ставка на рівні 17,5% не сприяє виконанню фінансовими посередниками функції ефективного перерозподілу грошових коштів та стимулювання розвитку реального сектору економіки.

Важливим перспективним напрямом розвитку Національного банку України є нарощення міжнародних резервів. Для забезпечення макрофінансової стабільності та економічного зростання у довгостроковій перспективі необхідний доступ до фінансових ресурсів міжнародних фінансових організацій, в першу чергу МВФ, що дозволить залучати боргові ресурси на міжнародних ринках капіталу за прийнятними умовами.

Монетарна політика має бути спрямована на досягнення та виконання цілей цінової стабільності, нарощення міжнародних резервів, дотримання режиму плаваючого валютного курсу.

SUMMARY

In the article reviewed the modern features of the use of the central bank monetary policy instruments to regulate the money market in times of economic instability. Defined the main reform measures of the monetary policy of the central bank. The analysis of the activities of the National Bank of Ukraine was realized.

Key word: banking system, financial system, inflation, monetary policy, central bank, dollarization, exchange rate, inflation targeting.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Богацька Н.М. Регулювання валютного ринку Національним банком України [Електронний ресурс] / Національний банк України. - Режим доступу: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/3_2018/42.pdf
2. Заболотна Н.Г. Відсоткова політика центрального банку та її вплив на економічні процеси // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка» - Випуск 3. – 2016. - С. 388-393.
3. Основні засади грошово-кредитної політики на 2018 рік та середньострокову перспективу [Електронний ресурс] / Національний банк України. - Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=55564681>
4. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] / Національний банк України. - Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua>
5. Погореленко Н.П., Пилипчук Д.С. Регуляторна діяльність Національного банку України для забезпечення фінансової її стабільності // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство» - Випуск 13(2). – 2017. - С. 87-91.
6. Річний звіт Національного банку України за 2017 рік [Електронний ресурс] / Національний банк України. - Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=71165707>
7. Черничко С.Ф., Черничко С.С., Пелехач І.І. Банківський сектор економіки України: огляд основних тенденцій і перспектив розвитку // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка» - Випуск 2(8). – 2017. - С. 182-189.
8. Щеглюк М.С., Довгань Є.І. Пріоритетні функції центральних банків та особливості їх реалізації // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – Випуск 15. Частина 5. – 2015. – С. 156-163.

Надійшла до редакції 8 вересня 2017 р.